

16 Nisan 1916'da İstanbul'da doğan, 13 Aralık 1979'da yine İstanbul'da ölen Behçet Necatigil, radyo oyunu, deneme, eleştiri, sadeleştirme ve çeviri alanlarında da emek vermiş olmakla birlikte, onun asıl önemi, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde kendine özgü bir yeri dolduruyor olmasından gelir. İlk şiirinin yayımlandığı 1935'ten son şiirlerini yazdığı 1979 sonlarına dek 750'yi aşkın şiire imza atmış, yaşadığı dönemde beliren çeşitli şiir anlayışlarına yakınlık ve ilgi duymakla birlikte kendine özgü diyebileceğimiz bir şiir dilini oluşturup geliştirmiştir. Bu dil, oldukça ürkek, kısık ama çok çağrışımlı ve derin bir dildir. Benliğini gerçekliğin çemberiyle kuşatılmış bulan şair, bu çemberi aşmak veya genişletmek çabasında hayâlperest veya ülkücü atılımlara yönelmek yerine makul ve mütevekkil davranmayı tercih eder. Gündelik hayatın küçük sorunlarını şiirleştirirken bile, insanlık durumunu düşündürecek tespitlere yönelmemizi sağlar.

Şiirin içerikten çok biçim sanatı olduğuna inanan Behçet Necatigil'in temaları, hayatın hemen her dönemini ve sorununu yansıtan bir çeşitlilik gösterir. Bu çalışma, onun şiirlerinde "Allah ve din" çevresinde beliren duyuş, düşünüş, yaşantı ve yönelişleri belirlemek niyetindedir.

Behçet Necatigil, Allah'ın varlığına inanır. Bu inancını açıklamaktan çekinmez. Haziran 1943'te Tahir Alangu'ya yazdığı bir mektupta şöyle der: "*Allah'ın büyük lütuflarından biri muhakkak sudur. İçme suyunun azizlik ve kıymetini bu alev sıcakta ancak bizim gibiler anlar. Bir gün içme suyuna karşı duyduğum minnet borcunu bir şiirle ödemek lâzım.*"¹ 30 Eylül 1961 tarihinde Salah Birsal'e yazdığı mektupta: "... Allah'ın izniyle hepsini elden geldiğince yapmaya çalışacağız."² der. Orhan Ural ile tanıştığında, onu akşam yemeğine "*Allah ne verdiyse yeriz.*" diyerek davet etmiştir.³ Ali Püsküllüoğlu'na yazdığı 16/17 Mart 1978 tarihli mektubunda:⁴ "... üç yıl tez geçer, Tann ömür verirse." demiştir. Bu ifadeleri, gündelik dilin olağan kullanımına girmiş sıradan sözler saymak, şuurlu bir seçimi yansıtmayacağını düşünmek mümkündür. Ancak ülkemizde pek çok aydının "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" olmanın ölçüsünü, -başta Allah olmak üzere- bütün mukaddesleri inkârda buldu-

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİNDE ALLAH VE DİN

İbrahim DEMİRCİ

Edebiyat Öğretmeni

¹ *Mektuplar*, Behçet Necatigil, YKY, 1996, s. 55.

² *Hürriyet Gösteri*, S. 85, Aralık 1987.

³ Orhan Ural, "Anılarda Necatigil", *Türk Dili*, S. 366, Haziran 1982.

⁴ *Türk Dili*, S. 363, Mart 1982.

ğunu hesaba katacak olursak, Necatigil'in bu ifadelerine hususi bir kıymet atfetmekten kendimizi alamayız.

Önce, Necatigil'in şiirlerinde Tanrı ile ilgili olarak daha çok konuşma dilinden yansıyan, anonimleşmiş diyebileceğimiz ifadeleri görelim: "Bu berbat düşünceler saatinde/ Tanrı, başı boş bırakma beni!" (Gece Vakti)⁵ "Eşyalar kendi dillerinde konuşur: /Yalnızlık Allah'a mahsus" (Başlıksız Şiir)⁶ "Allah yardımcım olsun" (İlkteşrin)⁷ "Allah kısmet ederse / Kalkıp geleceğim" (Sade)⁸ "Allah'ın talihsiz kullan" (Renkli Fener)⁹ "Emanet ol Tanrı'ya" (Sokaktan Gelmek)¹⁰ "Allah günah yazmasın" (Aynı Evlere Çıkmak)¹¹ "Tanrı onları dört gözden ayırmasın" (Korku)¹² "Hani derler ya, Tanrı / Ayırmasın kimseyi / (mutluluk) gördüğünden" (Esnaf)¹³

Şimdi de Behçet Necatigil'in Allah'a dair şahsî duyuş ve düşüncelerini sırayla gözden geçirelim. 1935 Mart'ında yazdığı *Geceler*¹⁴ şiirindeki şu iki mısra, önemli bir tespiti ve itirafı yansıtır:

Allah'tan, ümitlerden uzak!

Azabını bir ben bilirim.

27/28 Ocak 1936 tarihli *Son Gürlüğü*¹⁵ şiirinde inançla birlikte ümit de görülür:

Beni beklese Gayyâ

Yolum kesse eşkiyâ

Bağlandım ben Tanrı'ya

Verir son gürlüğü.

Şair, yabancı bulduğu, kaçmak istediği, rüyalarını bilen ıssızlaştıran şehre karşılık, özlemini çektiği yeri şöyle tanımlar:

Allah'ın gülümsediği uzak

Bahçeler var mı... Çok uzaklarda

(Bahçeler)¹⁶

Rab-kul ilişkisini, insanlar arası dostluk ilişkisine dönüştüren bir şiir: *Allah'la Dargın*¹⁷:

⁵ *Şiirler I*, s. 9.

⁶ *Şiirler IV*, s. 49.

⁷ *Şiirler I*, s. 19.

⁸ a.g.e., s. 21.

⁹ a.g.e., s. 86.

¹⁰ a.g.e., s. 193.

¹¹ a.g.e., s. 185.

¹² *Şiirler II*, s. 149.

¹³ *Şiirler III*, s. 273.

¹⁴ *Şiirler IV*, s. 36.

¹⁵ a.g.e., s. 18.

¹⁶ Mehmet Kaplan, vd. "Atatürk Devri Türk Edebiyatı II, Kültür B.Y. Ankara, 1982, s. 1281.

Yıllar var ki Allah'la dargınız,
Birbirimizi arayıp sormuyoruz artık.
Ne benim, o başucumda olmazsa uyuyamadığım kaldı;
Ne de onun, beni her görüşünde duyduğu rahatsızlık.

İçtiğimiz su ayrı gitmezdi eskiden;
Gülerdik beraber, gülersek; ağlarsak, beraber ağlardık.

Bilmiyorum şimdi o, nerededir, ne yapar?
Benim dört yanımda yalnızlık, yalnızlık.
Yakanış¹⁸ şiirinde de aynı senli-benli edâ görülür:
Allah'ım, görüyorsun, üşümüşüm,
Uzatsan da sıcak kanatlarını
Altına giriversem.

Cenap Şehabeddin'in *Münâcât*'ındaki: "Söyle ey Tann, dizlerin nerde?" mısraını hatırlatan, bu Tann'ı cisimleştirici tavır, tenzih hassasiyetine aykırı görülebilir. Ancak bu noktada Mehmet Akif'in *Tevhid yahut Feryad* şiirindeki şu mısraları hatırlamak, durumu anlayışla karşılamamıza yardımcı olabilir:

Bâkîyi beşer her ne kadar etse de tenzih
Fâniyyeti icâbı eder kendine teşbih
İtlâka nasıl yol bulabilirsin ki tefekkür?
Eşbâhı görür eyler iken rûhu tasavvur!¹⁹
1939 yılında yazılmış üç şiir üzerinde duralım.

*Nedamet*²⁰ şiirinde yalnız kalan iki sevgilinin "yıllardır sakladıkları duyguyu açığa vurup", şehvetin cazibesıyla birinin "kalbi, kaynayan bir kuyu", öbürünün "ruhu, çalkalanan bir deniz" gibi kabarmasına rağmen, sırf Allah korkusuyla kendilerini dizginleyip "uykuyu çocuklar gibi saf bekleyişleri" anlatılır. Ama bu durum, pişmanlıkla anılır: "Ve yok mu Allah'tan korkuyu / Atabilesek üstümüzden ikimiz.." denmektedir. Fakat, Allah korkusunun atılmadığı da bir gerçektir.

SÜİFD / 18

193

Geceye övgü mahiyetindeki *Gecede*²¹ şiirinde Allah'a şükredilir: "Mâdem rabbim şükrolsun himayesini / Esirgemez zerre kadar gecede."

*Akşamlar, Savaş Sonu*²² şiiri, hayat kavgasında bitkin düşen insanın durumunu ve Tann'ya sığınışını dile getirir:

→

¹⁷ *Şiirler IV*, s. 118.

¹⁸ *Şiirler I*, s. 118.

¹⁹ *Safahat*, 7. Bas. İnkılâp ve Aka Y., İst. 1996, s. 17.

²⁰ *Şiirler IV*, s. 40.

²¹ a.g.e., s. 41.

Güneş dağın ardına
Ateş kanıma düştü.

Gölgeler duvarlara
Elim yanıma düştü..

Secdelerdeymiş Allah
Bulmak alınıma düştü.

Bedbaht kulu teselli
Artık Tanrıma düştü.

*Aile*²³ şiirinde, akşam saatlerinde, aile mutluluğunun bir çeşit şükürle karşılanması, şu mısralarla ifade edilir:

İniyor üstüme yavaştan
Allah'ın beyaz bulutu,
Kederlerimi unutmuşum.

Şair, hastalara, sakatlara seslendiği *Kısık*²⁴ şiirinde şu mısralarla, iman ve inkâr psikolojisinin bir yönüne de işaret etmiş olur:

Hepsi Allah'tan oldu
Sağlamlar söyler ancak Allah'ın yokluğunu
Bir ufak sivilce, bir ufak kaza, büyüyen bir kanser
Onları o zaman görmeli.

İnsanın son sığınağı Allah olduğu gibi, kâinatı tanzim ve idare eden de O'dur:

Biraz sabır, küçük çocuk, biraz sabır,
Ama, Allah'ın koyduğu yerde,
Yıldızlar dâima yalnızdır.

Haksızlık ve zulüm, her yanı sarmış görünse de, Allah'ın nihâî ve mutlak adaletine inanmak ve güvenmek gerekir:

İşleri baştan başa hile

²² a.g.e., s. 37.

²³ *Şiirler I*, s. 24.

²⁴ *Şiirler IV*, s. 56

²⁵ *Şiirler I*, s. 75

Benim diyenleri gördük.
Bırakmaz bizi böyle
Allah büyük.

(Kazıkçılar Yokuşu)²⁶

10 / 11 Eylül 1949 gecesinde yazılmış başlıksız bir şiirde şu mısraları okuyoruz:²⁷

İnsanlar ölünce
Birer yıldız olurmuş gökyüzünde
Allah'ım bana gerçek yıldızları göster
Yıldızları arayınız mümkünse.

Fakat, *Yıldızlara Bakmak*²⁸ adlı radyo oyununda da anlatıldığı gibi, herkes yıldızları göremez. Çünkü, gözünü dünya işleri bürümüş bir kişinin gökte yıldızları, yerde çiçekleri görmeye vakti, imkânı ve nihayet kabiliyeti kalmamaktadır.

Yeryüzü gurbetinin tuzaklarla dolu düzeni, hasreti dindirmeye fırsat vermemektedir:

Tanrı sizi acılarla besliyor
Ondan bile faydalanamazsınız
Gökler uçar gider de üstünüzden
Hep uzaktan merhaba, uzanamazsınız.

(Sergi)²⁹

Gecede Hatırlamak³⁰ şöyle başlar:

Akşam oldu Tanrı dünyasına baktı
Yorulmuş bitkin, dinlenmesi için
Uykuları saldı.

"*Uykunuzu dinlenme vakti kıldık; geceyi bir örtü yaptık.*" meâlindeki âyetleri³¹ hatırlatan bu mısralardan sonra, her şey uyurken, "*eski tazeliğinde bir yürük hayal*"le uyanan insan, Tanrı'dan kaçmanın imkânsızlığı ile yüz yüze kalır:

Çıplaklığı çirkin, Tanrı'ya karşı
Gözlerinin üstünde bir zalim ışık
Kapısız odalarda aydınlıkta kaldı.

İşğın "zalim" görünmesi, bir günahı aydınlatışından da olabilir, aczin verdiği çaresizlik ve öfkeden de.

²⁶ a.g.e., s. 122

²⁷ *Şiirler IV*, s. 57

²⁸ *Radyo Oyunları I*, s. 17-31

²⁹ *Şiirler I*, s. 207

³⁰ a.g.e., s. 320

³¹ Kur'ân-ı Kerîm, LXXVIII / 9-10 (Nebe')

Behçet Necatigil, insanın Tanrı ile münasebetlerinin istikrarsız oluşunda, itaat ile isyanın peş peşe gelişinde, içinde yaşadığımız çağın şartlarının da suçlu olduğunu düşünmektedir:

Demin ezan okundu, uydum Tanrı çağrısına
Derken yollara düştüm, dik aç bacakların
Birleştiği nokta
Suç benim miydi, çağ.

(Çember)³²

Allah'ın insana verdiği çeşitli nimetler karşısında tavrımızın nasıl olması gerektiğine ışık tutan bir dörtlük:

Türlü gamitürleri yaşamanın
Yalın ekmek bulduk da gamitür
Kork fazla olandan
Tanrı'ya isyan olur.

(Gamitür)³³

Hayatı ilâhî hikmet açısından yorumlayan ve bize az çok Yunus Emre'yi hatırlatan bir şiir, *Bir Bir Daha Bir Daha*³⁴

Tanrı imtihan eder
Tekrar imtihan eder
Kul hazır ümitler
Kendi öyle zanneder.

Kiminde hafif geçer
Hattâ bir şey sorulmaz
Kiminde bu kaçınıcı
Çokları isyan eder.

Değişik konular
Ne belli bir kitap
Ne bunca hastalıklar
Birbirine benzer.

Ezelden yazılmışsa

³² *Şiirler II*, s. 154

³³ *Şiirler III*, s. 101

³⁴ a.g.e., s. 180

Geçilir ince köprü
Herkes mutlu olamaz
Boşunadır çareler.

Onu neye bıraktı
Sır gözetir Tanrı
Kutsal aydınlığına
Sırları kalkan eder.

Sırları anlayamayanlar, ardındaki kutsal aydınlığı göremeyenler, "boşluk" içindedirler. *Dalar*³⁵ şiirinde bu gerçeğe işaret edilir:

Her yol bir yerde biter
Herkes bir yol bir çarşı
Orda alışverişler
Ya bir boşluk, ya Tanrı
Gördüm evlere evlere.

19 Mayıs 1979 tarihinde yazdığı *Duyuru*³⁶ şiiri şöyle:

Ezanlar okunuyor
Tanrı'ya çağrı
Kiminin her an içinde
Kiminin duymadığı.

Şiirler yazılıyor
İçlerinde sancı,
Kiminin her an içinde
Kiminin tınmadığı.

Mezarlar kazılıyor
Geçeğe ulaştırıcı
Kiminin her an içinde
Oralı olmadığı.

³⁵ *Şiirler III*, s. 202

³⁶ *Şiirler IV*, s. 131.

Necatigil'in Tanrı çağrısı ile şiiri birlikte anışı, dikkat çekicidir. Bu durum, "din", "sanat" ve "ahlâk" müesseselerinin, "bilim", "politika", "ekonomi" gibi maddî müesseseler karşısındaki, ister istemez ilâhî-metafizik vasıflar taşıyan mahiyet ve menşe' birliğini hatırlatıyor.³⁷

Behçet Necatigil'in şiirlerinde peygamberler tarihinden, evliya menkıbelerinden, tasavvuf kültüründen, ahlâk ilkelerinden yansıyan, dolayısıyla din ile bağlantılı sayılabilecek pek çok motif vardır. Ancak bunlar, bağımsız temalar halinde olmayıp reel hayatın çeşitli yönlerine ışık tutan yardımcı unsurlar mahiyetindedir.

Dinin gerek ferdî yaşantı, gerek sosyal müessese olarak bazı tezahürlerinden söz edilen birkaç şiir üzerinde daha durmak istiyorum. Necatigil, 18 Haziran 1939 tarihli *Cuma Günleri*³⁸ şiirinde, "*Cumaları dâim, ikindiden sonra*" akrabaları ve annesi için "*Çocukluğumun iklimini taşıyan Yâsin / Mübarek ruhunu bulur mu bilmem*" diyerek Yâsin okuduğunu, sonra "*bir hafta süren matem*"in yeniden başladığını anlatır. Yıllar sonra İranlı yazar Sadık Hidayet'ten çevirdiği *Kör Baykuş* romanında, 17 numaralı dipnotta şu cümlesini görüyoruz: "*Cuma akşamları, bizde de ölmüşlerin ruhuna Yâsin okunurdu.*"³⁹ Bu cümle nasıl yorumlanabilir? Türk insanı, gerçekten ölmüşlerinin ruhlarına Yâsin okumayı artık bırakmış mıdır? Yoksa Necatigil, kendisinin ve çevresinin Yâsin'den uzaklaştığını görmekle, bütün ülkeyi de öyle mi zannetmiştir?

Yanlıştır yorumlamıyorsam, çok üstü kapalı bir biçimde "*yoksun kalmış ve yok sayılan*" halk ile, "*gözlerinde doğmayacak bir güneşin özlemine*" taşıyan gençlik arasındaki çatışmayı dile getiren *Siyah Beyaz*⁴⁰ şiirinde, çatışmanın sorumluları olarak; "*yaşanan zaman*", (*dökülen ve deli*) "*kan*", "*herkes*" veya "*sen ben kavgası*" ile birlikte "*din*" de sayılmaktadır.

Burada mutlak ve mücerret mânâda dinin mi, yoksa sosyal bir vâkıa olarak dinin mi söz konusu edildiği, tartışmaya açık bir durumdur.

Ülkemizin terör batağına saplandığı, cinayetin kahramanlık sayıldığı, suçluların yakalan-a-madığı veya cezalandırıl-a-madığı bir dönemde, 1979 yılında yazdığı, başlık konulmamış bir şiirinde Behçet Necatigil, dini bir hukuk düzeni olarak savunma gereği duymuştur:⁴¹

Ben en Türkçe sözlüklerde bile diri
Bir sözle başlarım söze:
Kıyas – önce onu analım.
Kapalı mı kapı iyi
Zil çalmaz değil mi iyi
Perdeler de inik iyi
Kendimize dönelim şimdi.

³⁷ Bu konuda geniş, karşılaştırmalı ve ayrıntılı bir değerlendirme için Bkz. *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, Aliya İzzetbegoviç, çev. Salih Şaban, Nehir Y. İst. 1987.

³⁸ *Şiirler IV*, s. 43.

³⁹ *Kör Baykuş*, Sadık Hidayet, çev. Behçet Necatigil, Varlık Y., İstanbul, 1977, s. 44.

⁴⁰ *Şiirler II*, s. 147.

⁴¹ *Şiirler III*, s. 360.

Bu özümüzde dönüş çağrısının "kapalı kapılar", "inik perdeler" ardında yapılmasının kanaatimizce üç sebebi olabilir:

1. Necatigil'in mizacındaki çekingenlik,
2. Kısas'ı savunmanın yürürlükteki kanunlar önünde "devletin temel nizamlarını dînî esaslara göre tebdîl ve tağyîr" suçlamasına maruz kalacağı endişesi,
3. Kendimize dönüş için en sağlıklı metodun meydanlara dökülerek bağırarak değil, gizli köşelere çekilerek hazırlanmak olduğunu düşünüş. Bu muhtemel sebeplerin üçünün de aynı oranda geçerli ve etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu örneklerle bakarak şu sonuçlara ulaşabiliriz:

1. Behçet Necatigil, ailesinden tevarüs ettiği Allah inancını ve din duygusunu, kendi hayatında ve yansıtmaya çalıştığı orta hâlli insanların hayatlarında yer aldığı ölçüde şiirine de taşımıştır.
2. Öteki şiirlerinde olduğu gibi Allah ve din temalarını işlediği şiirlerinde de, dil ve anlatım, önceleri Garip şiirine yakın bir yalınlık ve doğrudanlık taşıırken, zamanla divan ve tasavvuf şiirinden de yararlanan bir doğrultuya girmiş, böylece çeşitli çağrışımlara açık bir yoğunluk ve kapalılık kazanmıştır.
3. Allah inancına ve dine ilişkin temalar, Behçet Necatigil şiirinde bir aşk ve ülkü konusu olarak değil, hayat ve benlik algısının unsurları olarak yer almıştır.

IN BEHCET NECATIGIL'S POETRIES ALLAH AND RELIGION

İbrahim Demirci

Behcet Necatigil has conveyed belief of God and sense of religion which he inherited from his family to his poetry in the way that he showed in his life and average people had in their lives. Like in his other poems, in the course of time language and expression have taken into the direction in which they made use of diwan and mystical poetry in his poems having the themes of God and religion as well. They used to have simplicity and direction similar to the Garip poem. In this way, they have gained intensity and obliqueness exposed to various evocations. The themes concerning the belief of God and religion have occurred in the poetry of Behcet Necatigil as the elements of life and self-respect, rather than the subject of love and ideal.

SÜİFD / 18

199

الله و الدين في أشعار بهجت نجاتيقييل

بهجت نجاتيقييل كشاعر انتقل شعوره بالدين الذي توارثه من أسرته الى أشعاره بصورة كان هو يعيشه و يشعر به و الذي كان يراه من اناس عاديين الذين يعيشون الدين. اللسان و التفهيم في أشعاره هذه كما كان في أشعاره الاخرى.
يميل الى طرز غريب و لكن في هذه الأشعار يزهد الى طرز الدوان و التصوف.

